

oldukça ağır bir duruma geldi. Bunun üzerine ağnam resmi 22 Kânunusâni 1313 (3 Ocak 1898) ve 1 Kânunusâni 1320 (14 Ocak 1905) tarihli nizamnâmelerle yeniden düzenlendi. 24 Nisan 1920 tarihli ve 15 sayılı kanunla da ağnam vergi nisbeti dört kat artırıldı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ağnam resmi, "hayvan sayım vergisi" olarak varlığını ismen sürdürdü. 1924 bütçesinde âşâr, arazi vergisi ile birlikte ağnam vergisi devlet gelirlerinin % 35'ini oluşturuyordu. Ancak verginin payı giderek azalmaya başladı. Bütçe gelirlerindeki payı 1938'de % 19 iken, 1959'da % 0.5'e düştü. Nihayet 1962'de tamamen kaldırıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 1/1, s. 27; TD, nr. 148, s. 250; TD, nr. 270, s. 1; TD, nr. 414, s. 73; BA, MAD, nr. 17863, s. 42; BA, KK, *Ahkâm Defteri*, nr. 63, vr. 95^{a-b}; "Kanûnnâme-i Âli-i Osman" (nşr. M. Ârif), TOEM (1329), s. 30, 62; "Osmanlı Kanûnnâmeleri", MTM, 1/1 (1331), s. 107-108; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstanbul 1330, II, 211-232; Ö. Lütfi Barkan, *Kanunlar I*, İstanbul 1943, s. 3, 12-13, 20, 24, 47, 50, 68, 77, 129, 142, 156, 170, 198, 201, 206-207, 237, 239, 285, 389; Rudi Paul Lindner, *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Bloomington 1983, s. 56-66; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Mâliyesi*, İstanbul 1985, s. 58, 121, 165-167; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reâyâdan Alınan Vergi ve Resimler", DTCFD, V (1947), s. 485-487.

FERİDUN EMECEN

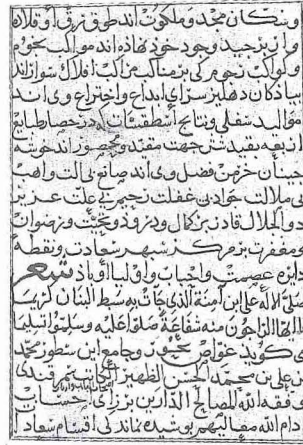
AĞRÂZÜ'S-SİYÂSE

(أغراض السياسة)

Burhâneddin es-Semerkindî'nin
Celâleddin Kılıç Tamğaç Han'a
ithaf ettiği
devlet yönetimine dair
Farsça eseri.

Müellifinin *Ağrâzû's-siyâse fî iğrâzî'r-riyâse* (devlet başkanı olmanın siyasi gayeleri) olarak adlandırdığı eseri, çağdaşı ve meslektaşı Muhammed Avfi ile, onun *Lübâbü'l-elbâb*'inin nâşiri Muhammed b. Abdülvehhâb-ı Kazvîni *İ'râzû'r-riyâse fî agrâzî's-siyâse*, Kâtip Çelebi ve ondan faydalananlar *Ağrâzû's-siyâse fî 'ilmi'r-riyâse*, Zebîhullah Safâ ise *Ağrâzû's-siyâse fî i'râzî'r-riyâse* gibi farklı adlarla zikrederler. Semerkandî, sanatkârane bir üslupla kaleme aldığı bu eserinde Hz. Yûsuf, Hz. Süleyman ve Hz. Muhammed gibi büyük peygamberlerin, Hulefâ-yi Râşidîn ve Amr b. Âs gibi sahâbîlerin yanı sıra, eski İran

Ağrâzû's-siyâse'nin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya, nr. 2844)

Hükümdarı Cemşid'den başlayıp hizmetinde bulunduğu ve sarayında sâhibdîvân-ı resâil olarak görev yaptığı Celâleddin Kılıç Tamğaç Han (ö. 600/1204) zamanına kadar, çeşitli milletlere ve hânedarlara mensup adalet ve fazilet timsali yetmiş beş kadar meşhur hükümdarın örnek davranışlarını anlatmış, onların muhtelif gayelerle söyledikleri hikmetli sözlerin açıklamasını yapmıştır. Bu arada tıbbî vb. pek çok meseleye de temas etmiştir. Eserinde Eflatun ve Aristo gibi düşünürlerin siyaset felsefelerine de yer veren Semerkandî, *Ağrâzû's-siyâse*'nin hemen hemen bütün bölümlerini Arapça, Farsça şiir ve örneklerle süslemiş, gereken yerlerde âyet ve hadisler zikretmiştir.

Henüz neşredilmemiş olan *Ağrâzû's-siyâse*'nin altı yazma nüshası bilinmektedir (bk. Storey, I/2, 1087). Bunların en iyisi, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Ayasofya, nr. 2844) son tarafı eksik nüshadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhâneddin es-Semerkindî, *Ağrâzû's-siyâse*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2833, vr. 10^b, str. 9, vr. 12^a-13^b; Ahmed Ateş, *Sindbadnâme* [Semerkandî], İstanbul 1947, Mukaddime, s. 70-82; Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* (nşr. Muhammed Muîn), Tahran 1333 hş., s. 233; Avfi, *Lübâbü'l-elbâb* (nşr. E. Browne—Muhammed Kazvîni), London 1906, I, 91, 313; Emin Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâzıl), Tahran 1341/1962, III, 343-344; *Keşfü'z-zunûn*, I, 130; H. Ethé, *Târîh-i Edebiyyât-ı Fârsî* (trc. Rızâzâde Şafak), Tahran 1337 hş., s. 130; Storey, *Persian Literature*, London 1972, I/2, 1086-1087; Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, Tahran 1347, II, 999-1000; A. Münzevî, *Fihrist*, Tahran 1349 hş., II/2, s. 1541.

M. NAZİF ŞAHİNOĞLU

AĞRI

Doğu Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Trabzon-İran transit yolu üzerinde bulunan şehrin eski adı Karaköse'dir. Deniz seviyesinden 1640 m. yükseklikte kurulmuştur.

Şehir adını il sınırları içerisinde bulunan Ağrı dağından almaktadır. Râsânen Ağrı adının Eski Türkçe'de "yüksek" mânâsına gelen *ağrı* veya *ağrû* kelimesinden geldiğini belirtmektedir. Ayrıca kelimenin Arapça'da "muhteşem" demek olan *agra* ile ilgili olduğu da kaydedilmektedir.

Ağrı yöresi tarihin en eski devirlerinden başlayarak pek çok kavmin idaresine girmiştir. Bunların en önemlilerinden biri Urartular'dır (m.ö. 900-600). Urartu hâkimiyetinden sonra Ağrı yöresi Persler'le Bizans arasında el değiştirmiştir. 750 yıllarından itibaren ise Abbâsîler'in nüfuz sahası içine girmiş, 1054 yılında da ilk Türk akınlarına mâruz kalarak Tuğrul Bey ve Çağrı Bey'in oğlu Yâkûtî Bey tarafından Türk idaresi altına alınmıştır (1064). Bundan sonra İlanlı ve Timurlu istilâlarına uğrayan Ağrı, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleriyle kısa bir süre Safevîler'in idaresinde kalmış, nihayet 1548 İran seferi sonunda Osmanlı hâkimiyetine geçerek Van eyaletine bağlı Bayezid sancağını meydana getirmiştir. Daha sonraları bazan Van, bazan da Erzurum eyaletine bağlanan Bayezid sancağı topraklarındaki Ağrı'nın merkezi Doğubayazıt olmuştur. Millî Mücadele yıllarına kadar bu statü içinde idare edilen ve Bayezid, Diyadin, Karakilise (Karaköse), Eleşkirt, Antab (Tu-